

ÖZGÜN ARAŞTIRMA

CERRAHİ HASTALARININ SAĞLIK BİLGİSİNE ULAŞMADA İNTERNET KULLANIM ÖZELLİKLERİ

THE CHARACTERISTICS OF INTERNET USAGE OF SURGICAL PATIENTS ACCESSING HEALTH INFORMATION

¹*İbrahim Çetin, ²Yasemin Özhanlı

ÖZ

Amaç: Cerrahi tedavi önerilen hastalar sağlık durumları ile ilgili bilgi gereksinimlerini artan bir eğilimle İnternet üzerinden karşılamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada tedavisi cerrahi kliniklerde devam eden hastaların İnternet üzerinde sağlık bilgisi arama özelliklerini belirlemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipteki bu araştırmanın örneklem grubunu 9 cerrahi klinikte bulunan 219 hasta oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri 39 soruluk bir anket formu ile toplanmıştır.

Bulgular: Hastaların başlıca ve en yararlı gördüğü bilgi kaynağı hekimdir. Hastaların yarısından fazlası hemşirenin klinikte çeşitli düzeylerde bilgilendirme yaptığını ifade ederken %76,9'u içeriğini hemşirelerin hazırladığı web sitelerinden sağlık bilgisi edinmek istediklerini belirtmiştir. Çalışmaya katılan tüm hastaların %46,1'inin, İnternet kullanan hastaların ise %97,1'inin çevrim içi sağlık araştırması yaptığı saptanmıştır.

Sonuç: Hastaların önemli bir bölümü sağlık bilgisi aramada İnternet kullanmaktadır. Az sayıda katılımcıların İnternet üzerinde yer alan sağlık bilgilerinin çarpıtılmış ya da yanlış olabileceğini ifade etmesi kaygı verici bir bulgudur.

Anahtar sözcükler: Cerrahi, sağlık bilgisi, internet, sağlık okuryazarlığı

Objective: Patients who are recommended to undergo surgical treatment try to fulfill their information requirements on health status on the Internet with an increasing tendency. In this study, it was aimed to determine the features of health information search on the Internet by patients who are under treatment at surgical clinics.

Methods: The sample group of this descriptive type research consisted of 219 patients in 9 surgical clinics. The data of the study were collected with a questionnaire of 39 questions.

Results: The main and most useful information source of the patients is the physician. While more than half of the patients stated that the nurse informed them at various levels in the clinic, 76.9% stated that they wanted to obtain health information from the web sites prepared by the nurses. It was determined that 46.1% of all patients participating in the study and 97.1% of patients using the Internet were found to have done an online health search.

Conclusion: A significant proportion of patients use the Internet to search for health information. It is a worrying finding that only a small section of patients expressed that the health information on the Internet may be distorted or incorrect.

Keywords: Surgical, health information, internet, health literacy

Giriş

İnternet, kimi zaman çağımızın kimi zamanda tüm zamanların en büyük teknolojik atılımı olarak nitelenmektedir¹. Kablosuz iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile bilgisayarların sabit bir yerde bulunma zorunluluğu ortadan kalkmış; taşınabilir bilgisayar ve akıllı cep telefonu kullanarak zaman ve hareket özgürlüğü ile İnternet'e erişmek mümkün olmuştur. Bu gelişmeler insanların İnternet'i benimsemelerini sağlamıştır^{2,3}.

Kısa bir sürede tüm dünya ve Türkiye'de hızlı bir şekilde büyüyüp yaygınlaşan ve günlük yaşamın bir parçası haline gelen İnternet'in temel kullanım alanlarından biride sağlık alanında bilgi edinmedir^{4,5}. Ülkemizde 2007 yılında %30,1 olan İnternet kullanımı her yıl artış göstererek 2017 yılında 66,8'e ulaşmıştır. 2017 yılında hane halkının ikinci sırada (%69,6) yer alan İnternet kullanım amacı sağlık alanında bilgi aramaktır⁶. Sağlık bilgisine ulaşmada geniş kitlelerce İnternet kullanımının başlıca nedeni çevrimiçi sağlık bilgilerinin yararlı olacağı beklentisidir⁷. Hastalar, hastalıkları ve tedavi alternatifleri ile ilgili bilgi edinmek, hekim ve hastane seçmek, tedavi ve bakım konularında tavsiyeler almak, tahlil sonuçlarının anlamı ve ilaçların etkilerini öğrenmek, sağlıkla ilgili ürün/hizmet satın almak, benzer durumdaki hastalar ile etkileşim içinde olmak gibi nedenlerle interneti artan oranda kullan-

maktadır^{5,8,9}.

Fizyolojik ve psikolojik birçok nedene bağlı olarak ameliyat olacak hasta çeşitli düzeylerde stres yaşar. Bu stres ameliyat deneyiminin ve iyileşme sürecinin olumsuz bir hal almasına ve komplikasyonların artmasına neden olabilir. Ameliyat olacak hasta için birçok bilinmeyen vardır ve hasta ameliyatın kendisi için yararlı olduğunu kabul etse de yaşayacaklarından kaygı duyar. Bu kaygı bazı hastaların cerrahi tedaviden vazgeçip başka alternatiflere yönelmesine dahi yol açabilir. Tanı, tedavi ve bakım sürecinin hemen her aşaması için hastalar çeşitli bilgilere gereksinim duyar. Hasta bilgi gereksinimini karşıladığında kaygı ve korkuları azalır, iyileşme sürecine olumlu katkı sağlanır^{10,11}. İnternet, cerrahi hastaları için de sağlık bilgisine ulaşmada önemli bir kaynak haline gelmiştir¹².

Cerrahi hastalarının hastalıkları hakkında internette sağlık bilgisi araması konusunda literatür bilgisi sınırlıdır. Bu konuyu tam olarak anlayamadığımız ve yeterli bilgi birikimi oluşturamadığımız sürece hastalar için risk ve zararın azaltılması ile yararın artırılması konusunda kimin hangi role sahip olması gerektiği konusu da belirsizliğini koruyacaktır. Bu saptamadan yola çıkarak yapılan çalışma ile cerrahi kliniklerde tedavi gören yetişkin hastaların sağlık bilgisi edinmede İnternet kullanım özelliklerinin be-

ABSTRACT

¹Kocaeli Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelik Bölümü,
Kocaeli, Türkiye

²İstanbul Üniversitesi,
Florence Nightingale
Hemşirelik Fakültesi,
İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi
27.03.2018

Kabul Tarihi
22.04.2018

Sorumlu Yazar
İbrahim Çetin

Kocaeli Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü
Kocaeli, Türkiye

E-posta

cetinibrahim@kocaeli.edu.tr

lirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Tanımlayıcı tipteki bu araştırmanın evrenini, tedavi ve bakımı Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde devam eden hastalar, örneklemini ise 9 cerrahi klinikte bulunan toplam 219 gönüllü erişkin oluşturmuştur. Cerrahi yoğun bakım kliniği, kritik durumdaki hastaların varlığı nedeniyle çalışma kapsamına alınmamıştır. Çalışma verileri literatür doğrultusunda oluşturulan 39 soruluk bir anket formu ile kimlik bilgileri alınmadan Mayıs-Eylül 2014 tarihleri arasında toplanmıştır. 18 yaş ve üstü erişkin bireyler ile yapılan anket çalışması her hasta için 10-15 dakikalık bir süre almış, anketin uygulanması sırasında, yoğun kaygı, ağrı vb. şikayetlerinin olmamasına dikkat edilmiştir. Anket formunda hastaların sosyodemografik bilgilerini içeren 4 soru, hastalık bilgilerini içeren 4 soru, sağlık alanında bilgi arama özelliklerini içeren 15 soru ve çevrimiçi araştırma yapma özelliklerini inceleyen 16 ifade bulunmaktadır. Katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilerek onamları alınmış, ayrıca kurum izni ve etik kurul onayı (KOU KA EK 2014/121) sağlanmıştır. Toplanan verilerle tanımlayıcı istatistiksel analizler yapılmıştır. Araştırma verileri bilimsel amaçlar dışında kullanılmamıştır.

Bulgular

Çalışmaya katılan hastaların %45,7'si kadın, %55,3'ü 51 yaş ve üstündedir. Katılımcıların yaş ortalaması 52,09'dur. Hastaların %49,3'ü okur-yazar ya da ilkökul düzeyinde eğitilmiş iken, %68,1'inin geliri giderine denktir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Hastaların sosyodemografik özellikleri

Sosyodemografik Özellik	n	%
Cinsiyet		
Kadın	100	45,7
Erkek	119	54,3
Toplam	219	100
Yaş		
50 yaş ve altı	98	44,7
51 yaş ve üstü	121	55,3
Toplam	219	100
Eğitim durumu		
Okur/yazar-İlkokul	108	49,3
Ortaokul-Lise	87	39,7
Üniversite	24	11,0
Toplam	219	100
Gelir düzeyi		
Gelir giderden az	59	26,9
Gelir gidere denk	149	68,1
Gelir giderden fazla	11	5,0
Toplam	219	100

Çizelge 2'de çalışmaya katılanların hastalık özellikleri yer almaktadır. Hastaların %35,2'sinin kanser tanısı bulunmakta, aynı oranda hastanın tedavi ve bakımı genel cerrahi kliniğinde sürmektedir. Katılımcıların %55,7'si hastalığı hakkındaki bilgisini yeterli görmekte, %60,7'si hastalığı hakkında başlıca bilgi kaynağını hekim olarak değerlendirmektedir. Hastaların en yararlı gördüğü %79,9 ile yine hekimdir. Katılımcıların

%60,7'si hemşire tarafından bilgilendirme yapıldığını ifade ederken, bu bilgilendirmeyi yeterli bulanların oranı %33,3'tür.

Çizelge 2. Hastaların hastalık özellikleri

	n	%
Hastalık özelliği tıbbi tanısı		
Kanser tanısı	77	35,2
Kanser dışı tanı	105	47,9
Kesin olmayan tanı	37	16,9
Toplam	219	100
Tedavi görülen klinik		
Genel cerrahi	77	35,2
Beyin cerrahisi	40	18,3
Üroloji	33	15,1
K.B.B.	21	9,6
Göğüs cerrahisi	15	6,8
Kalp-damar cerrahisi	13	5,9
Ortopedi ve travma	11	5,0
Plastik cerrahi	9	4,1
Toplam	219	100
Hastalığı hakkındaki bilgisi		
Yeterli	122	55,7
Yetersiz	68	31,1
Fikrim yok	29	13,2
Toplam	219	100
Hastalığı hakkında başlıca bilgi kaynağı		
Hekim	133	60,7
Hemşire	13	5,9
İnternet	16	7,3
Başka hastalar ve yakınları	6	2,7
Diğer kaynaklarla birlikte		
İnternet	51	23,3
Toplam	219	100
En yararlı gördüğü bilgi kaynağı		
Hekim	175	79,9
Hemşire	7	3,2
İnternet	8	3,7
Başka hastalar ve yakınları	5	2,3
Diğer kaynaklarla birlikte		
İnternet	24	11,0
Toplam	219	100
Servis hemşiresi bilgilendirme yaptı mı?		
Evet	133	60,7
Hayır	86	39,3
Toplam	219	100
Hemşirenin yaptığı bilgilendirme yeterli mi?		
Evet	73	33,3
Hayır	11	5,0
Kısmen	49	22,4
Bilgilendirme yapmadı	86	39,3
Toplam	219	100

Çalışmaya katılan hastaların %59,8'inin evlerinde İnternet bağlantısı olan bir bilgisayarlarının bulunduğunu, %47,4'ü de İnternet kullandığını ifade etti. Bugüne kadar herhangi bir sağlık sorunu için İnternet araştırması yaptığını bildirenlerin oranı %46,1 iken, mevcut hastalığı ile ilgili çevrimiçi araştırma yapanların oranı %44,3 olarak saptandı. Çalışmaya dâhil olan tüm katılımcıların %69,4'ü İnternet'in sağlık alanında bilgilendirme amacıyla kullanılabilirliğini ifade etti. İnternet kullanan hastalar içinde "günde 1 saatten fazla" ve "sadece ihtiyaç duyduğunda" kullanım sıklığı bildirenlerin oranının (%39,4) eşit olduğu belirlendi. Çalışmamıza göre

İnternet araştırmasında tercih edilen başlıca yol %94,2 ile arama motoru kullanımı olarak saptandı (Çizelge 3).

Çizelge 3. Hastaların İnternet kullanım özellikleri

İnternet Kullanım Özellikleri	n	%
Evde İnternet bağlantısı olan bir bilgisayarınız var mı?		
Evet	131	59,8
Hayır	88	40,2
Toplam	219	100
İnternet kullanıyor musunuz?		
Evet	104	47,4
Hayır	115	52,6
Toplam	219	100
Bugüne kadar herhangi bir sağlık sorunu için İnternet araştırması yaptınız mı?		
Evet	101	46,1
Hayır	118	53,9
Toplam	219	100
Mevcut hastalığınız ile ilgili İnternet araştırması yaptınız mı?		
Evet	97	44,3
Hayır	122	55,7
Toplam	219	100
İnternet sağlık alanında bilgilenme amacıyla kullanılmalı mı?		
Evet	152	69,4
Hayır	25	11,4
Fikrim yok	42	19,2
Toplam	219	100
*İnternet'i ne sıklıkta kullanırsınız?		
Günde 1 saatten fazla	41	39,4
Günde 1 saatten az	20	19,2
Haftada 1 saatten az	2	1,9
Sadece ihtiyaç duyduğumda	41	39,4
Toplam	104	100
*İnternet araştırmasını nasıl yaparsınız?		
Arama motoru kullanarak	98	94,2
Doğrudan güvendiğim adresler üzerinden	6	5,8
Toplam	104	100

*Yüzdeler, İnternet kullandığını ifade eden hastalar üzerinden hesaplanmıştır (n=104).

Çizelge 4'te yer aldığı gibi, mevcut hastalığı hakkında İnternet üzerinden araştırma yapan kadın ve erkek hastaların oranları birbirine benzer bulunmuştur ($p>0,05$). Kategorize yaş gruplarına göre İnternet araştırması yapan hastaların oranları arasındaki fark ileri düzeyde anlamlı bulunmuştur ($p<0,001$). 50 yaş ve altı hastaların mevcut hastalığı ile ilgili çevrimiçi araştırma yapma oranı (%62,2) daha yüksektir. Mevcut tıbbi tanı grubuna göre İnternet'ten araştırma yapma oranları arasındaki fark anlamlı değildir ($p>0,05$). Eğitim durumu arttıkça çevrimiçi sağlık araştırması yapma oranı da yükselmektedir. Hastaların eğitim düzeyine göre İnternet'ten araştırma yapma oranları ileri düzeyde anlamlı bulunmuştur ($p<0,001$). Gelir düzeyi arttıkça çevrimiçi sağlık araştırması yapma oranı artmaktadır. Gelir düzeyine göre bu artış istatistiksel olarak önemli değildir ($p>0,05$).

Çizelge 5'te internet kullanan hastaların sağlık bilgisi bulma amaçlı çevrimiçi araştırma yapma özelliklerini değerlendirmeye yönelik 16 ifadeye katılım düzeylerinin dağılımı yer almaktadır. Hastaların %76,9'u hemşirelerin sağlık alanında hazırladığı web sayfalarından yararlanmak istediğini, %74'ü İnternet üzerinden bakımları ile ilgili bilgi almak istediğini ve %70,2'si bilgi edinmek için ulaştığı web sayfasında ilgisini çeken diğer konulara da göz attığını belirtmiştir.

Çizelge 4. Hastaların çeşitli kriterlere göre mevcut hastalığı hakkında İnternet araştırması yapma durumu

Kriter	İnternet araştırması yapma durumu				X ² /p		
	Evet		Hayır			Toplam	
	n	%	n	%	n	%	
Cinsiyet							
Kadın	47	47,0	53	53,0	100	100	0,547/0,460
Erkek	50	42,0	69	58,0	119	100	
Yaş							
50 yaş ve altı	61	62,2	37	37,8	98	100	23,169/ 0,000
51 yaş ve üstü	36	29,8	85	70,2	121	100	
Tıbbi tanısı							
Kanser tanısı	34	44,2	43	55,8	77	100	0,052/0,985
Kanser dışı tanı	46	43,8	59	56,2	105	100	
Kesin olmayan tanı	17	45,9	20	54,1	37	100	
Eğitim durumu							
Okur/yazar							47,606/ 0,000
İlkokul	23	21,3	85	78,7	108	100	
Ortaokul- Lise	55	63,2	32	36,8	87	100	
Üniversite	19	79,2	5	20,8	24	100	
Gelir düzeyi							
Gelir giderden az	21	35,6	38	64,4	59	100	3,680/ 0,161
Gelir gidere denk	69	46,3	80	53,7	149	100	
Gelir giderden fazla	7	63,6	4	36,4	11	100	

Tartışma

Çalışma bulgularımıza göre hastalar başlıca bilgi kaynağı olarak hekimi görmekte, ayrıca tüm bilgi kaynakları içinde en yararlı bilgi kaynağı olarak yine hekimi kabul etmektedir (Çizelge 2). Klinik dışı örneklem grubu olan Socialtouch araştırmasına göre sağlık alanında başvuru öncelikli bilgi kaynağı İnternet'tir¹³. Görkemli'nin kadın hastalıkları ve doğum kliniği hastalarını kapsayan çalışmada İnternet, hekim dışında öncelikli bilgi kaynağı olarak gösterilmiştir⁴. Her iki çalışmada da hekim ve internet ilk iki sırayı paylaşmaktadır. Örneklemde sağlıklı ya da hasta kişilerden oluşması ve hastalığın ciddiyeti algısı hekim ya da İnternet'i ön sıraya sokuyor olabilir. Öte yandan Günler çalışmada İnternet kullanımına bağlı olarak kişilerin hastalıklar hakkında daha fazla bilgiye sahip olmalarının, hekimin tıbbi bilgi konusundaki otoritesinin azalmasına yol açtığını öne sürmüştür¹⁴. Çalışmamıza göre hastaların başlıca ve en yararlı gördüğü bilgi kaynağının açık fark ile hala hekim olması tıbbi bilgi konusunda otoritesinin bir göstergesi olabilir.

Dolgun, hasta ve ailelerini bilgilendirmek için hemşirenin iyi bir konumda olduğu saptamasını yapmaktadır¹⁰. Çalışmamızda hastaların %60,7'si çeşitli düzeylerde hemşireden bilgi aldığını belirtmiştir. Çizelge 2'ye göre hastaların bilgi kaynakları arasında başka hasta ve yakınlarının oranı düşüktür (%2,7). Görkemli çalışmada geleneksel, ağızdan ağza iletişim ile bilgi edinmenin diğer alternatiflere göre yoğun olarak kullanıldığını belirtmiştir⁴. Bizim çalışmamızda bu oranın düşük olmasının nedeni cerrahi tedavi gerektiren durumlarla ilgili olarak hastaların daha tedbirli davranması olabilir.

Çalışmamıza katılan hastaların %46,1'i herhangi bir sağlık sorunu için İnternet'ten araştırma yaptığını ifade etmiş, %69,4'ü ise sağlık alanında bilgilenme amacıyla İnternet'in kullanılabileceğini belirtmiştir (Çizelge 3). Görkemli'nin çalışmasına göre hastaların %77,7'si, Socialtouch çalışmasına göre ise katılımcıların %78,7'si sağlıkla ilgili başvuru bilgi

Çizelge 5. Hastaların sağlık alanında bilgi edinme amaçlı İnternet kullanım özellikleri

Güvenli kullanım özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Fikrim yok		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1. Bilgi edinme amaçlı İnternet'te yaptığım araştırma, sağlıkla ilgili karar ve uygulamalarımı etkiler	33	31,7	32	30,8	35	33,7	4	3,8	104	100
2. Taburculuk sonrası İnternet üzerinden bakımım (yapmam ve kaçınmam gerekenler) ile ilgili bilgi almak isterim	77	74,0	12	11,5	15	14,4	*	*	104	100
3. Arama motoru ile araştırma yaparken karşıma çıkan ilk birkaç sayfadaki arama sonuçları ile ilgilenirim	44	42,3	26	25,0	30	28,8	4	3,8	104	100
4. Bilgi aldığım web sitelerinin kim ya da hangi kurum tarafından hazırlandığını incelerim	51	49,0	18	17,3	32	30,8	3	2,9	104	100
5. İnternet'te yer alan bilgilerin çoğunun çarpıtılmış ya da yanlış olduğunu düşünürüm	20	19,2	38	36,5	39	37,5	7	6,7	104	100
6. İnternet'te bilgi kirliliği olduğunu düşünüyorum	44	42,3	37	35,6	20	19,2	3	2,9	104	100
7. Bilgi edinme amaçlı incelediğim web sayfasındaki sağlık - tedavi - destekleyici ürünler ile ilgili reklamlara bakarım	33	31,7	14	13,5	55	52,9	2	1,9	104	100
8. Bilgi edinmek için bir web sayfasını açtığımda araştırdığım konu dışında ilgimi çeken bir şeyler varsa onlara da bakarım	73	70,2	10	9,6	19	18,3	1	1,0	104	100
9. İnternet'ten ulaşılan bilgileri güvenilir bulurum	34	32,7	59	56,7	8	7,7	3	2,9	104	100
10. İnternet'ten nasıl araştırma yapılacağını biliyorum	62	59,6	34	32,7	6	5,8	2	1,9	104	100
11. İnternet'te aradığım bilgilere ulaşmam epey zamanımı alır	27	26,0	30	28,8	44	42,3	3	2,9	104	100
12. Araştırma yaptığım alanda kaliteli olduğunu düşündüğüm web sayfalarını bulmam kolay olur	50	48,1	23	22,1	25	24,0	6	5,8	104	100
13. İnternet'te araştırma yaptığım konu ile ilgili olarak çok fazla sonuca ulaştığımdan, aralarında seçim yapmakta zorlanırım	43	41,3	28	26,9	28	26,9	5	4,8	104	100
14. İnternet üzerinden aradığım konu ile ilgili yeterli bilgiye genellikle ulaşmıyorum	22	21,2	45	43,3	35	33,7	2	1,9	104	100
15. İnternet'ten araştırma yapma yöntemlerini öğrenmek isterim	61	58,7	12	11,5	27	26,0	4	3,8	104	100
16. Hemşirelerin sağlık alanında hazırladığı web sayfalarından yararlanmak isterim	80	76,9	16	15,4	5	4,8	3	2,9	104	100

*Bu alanda veri bulunmamaktadır.

kaynakları arasında İnternet'i göstermektedir^{4,13}. Hindistan'da yapılan bir araştırmada klinik hastalarının %75'inin İnternet üzerinden sağlık bilgisine eriştiği saptanmıştır¹⁵. Bizim çalışmamızda İnternet'ten sağlık araştırması yapanların oranının daha düşük olmasının bir nedeni çalışmamıza katılan hastaların yaş ortalamalarının diğer çalışmalarda belirtilen ortalama yaş değerlerinin üzerinde bulunması olabilir. Yaşın artmasıyla İnternet kullanımının azalması paralellik göstermektedir⁶. Görkemli de çalışmasında İnternet kullanımında kuşaklar arası farklılık olduğunu vurgulamıştır⁴. Çalışmamızda İnternet kullanıcıları hastaların %94,2'sinin sağlık araştırmalarını arama motoru kullanarak yaptığı saptanmıştır (Çizelge 3). İnsanların çevrimiçi sağlık araştırması yapmada öncelikli olarak tercih ettikleri yöntem arama motorlarının kullanımındadır^{4,15,16}.

Kadın ve erkek hastaların mevcut hastalıkları hakkında İnternet araştırması yapma oranları benzer bulunmuştur. Hastaların kategorize edilmiş yaş gruplarına göre çevrimiçi araştırma yapma durumları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Çalışmaya katılan hastalardan yaşı 50 ve altında olanların hastalıkları hakkında İnternet araştırması yapma oranı yaşı 51 ve üstünde olanlardan yüksek bulunmuştur. Çalışma bulgularına göre eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe hastaların mevcut hastalıkları hakkında İnternet araştırması yapma oranı da artmaktadır (Çizelge 4). Bu bulgular TÜİK hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasındaki bulgular ile benzerlik göstermektedir⁶.

Araştırmaya katılan tüm kanser tanılı hastalar içinde İnternet'ten sağlık araştırması yapanların oranı %44,2 olarak bulunmuştur (Çizelge 4). Zülfiyar'ın makalesinde, İngiltere de yapılan bir çalışmaya göre İnternet üzerinden elde edilen bilgilerin kanser gibi ağır hastalıklarda tedaviyi yarıda bırakmaya ya da farklı tedavi yöntemlerine başvurarak hastaların ciddi zarar

görmelerine yol açtığı bildirilmiştir⁹. Bu yönü ile cerrahi tedavi gören kanser hastalarının oranının yüksek olması kritik bir öneme sahiptir.

İnternet teknolojileri ile toplumsal yaşama giren yenilikler, bu yeniliklere hazır toplumlarda olumlu etkiler yaparken, hazırlıksız toplumlarda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır². İnternet ortamında yer alan sağlık bilgileri hastalar tarafından fikir edinme amacıyla kullanılmalıdır⁸. Buna karşın hastalar tarafından elde edilen bilgiler tedavi ve bakımın şekillenmesine ya da bunlardan vazgeçilmesine yol açabilmektedir.

Çalışmamızda "bilgi edinme amaçlı İnternet'te yaptığım araştırma sağlıkla ilgili karar ve uygulamalarımı etkiler" ifadesine İnternet kullanıcıları olan katılımcıların %31,7'si tamamen, %30,8'ide kısmen katılmıştır. Socialtouch araştırmasına göre katılımcıların %41,67'si İnternet araştırması ile bir ilacı kullanmaktan vazgeçtiğini bildirmiştir¹³. 1828 kişi ile yapılan bir araştırmaya göre katılımcılar, İnternet'ten edindikleri bilgiler doğrultusunda hekimlerinden belirli bir ilacı yazmasını (%16) ya da mevcut reçetelerinin değiştirilmesini (%10) istemiştir. Bu çalışmaya göre İnternet hekim-hasta ilişkisini değiştirmektedir⁵. Araştırmaların benzer bulguları, hastaların ciddi bir kısmının İnternet'ten elde ettikleri bilgileri sağlık alanında verdikleri kararlarda kullandıklarını göstermektedir. İnternet'te dolaşan bilgilerin önemli bir bölümünün güvenilmez ve kontrolsüz olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu bulguların hastalar açısından düşündürücü olduğu söylenebilir.

Katılımcıların %42,3'ü arama motorunda karşılıklarına çıkan ilk birkaç sayfadaki sonuçlardan yararlandığını ifade etmiştir. Gülcü ve Bulut'ta çalışmalarında İnternet kullanıcılarının sağlık bilgisi ararken ilk birkaç sayfayı ziyaret ettiğine ve siteyi oluşturanın kimliği ile pek ilgilenmediğine dikkat çekmektedir¹⁷. Çalışmamızda hastaların yaklaşık 1/3'ünün bilgi aldığı web sitelerinin kaynağını incelemeyeği belirlenmiştir. Arama motorunda yer alan sonuçların sıralanmasında birçok faktör rol oynamaktadır. Bunlar arasında ziyaret edilme sıklığı, reklam verme oranı, reklam linklerine olan ilgi ve çeşitli ticari özellikler yer almaktadır. Bazı özel firmalar web sitelerinin arama motorlarında daha ön sıralarda yer alması için müşterilerine hizmet sunmaktadır. Kısacası, aranan sonuçlar ile ilgili ilk sıralarda yer alma güvenilir olmanın bir ölçütü değildir.

Tipik bir İnternet kullanıcısının ziyaret ettiği ilk sayfalardaki sonuçların bir kısmı güvenilir olmayabilir. Bu soruna bir çözüm olarak Avrupa Birliği'nde İnternet sağlık içeriğine ilişkin kalite ölçütleri uygulaması önerilmiştir¹⁷.

İnternet'te sağlık alanında çoğunlukla yanlış ya da çarpıtılmış bilgi olduğunu düşünen hastaların oranı %19,2 olarak bulunmuştur. Bilgi güvenilirliği ile ilgili bu tehlikeli iyimserlik hastalar için ciddi bir riski göstermektedir. Moretti ve arkadaşlarına göre İnternet üzerinde her tür bilgiye ulaşmak kolay, güvenilir olanı bulmak zordur. Hastalar İnternet'ten edindikleri bilgilerin değerli olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, sadece çelişkili ve yanlış bilgiler değil, uygun kullanılmayan doğru bilgiler bile hastanın ölüme varan zararlar görmesine yol açabilir⁵.

Çevrimiçi ürün ve hizmet arama davranışı yaygındır. İnternet kullanım amaçları içerisinde 2007 yılında mal ve hizmetler hakkında bilgi bulma %42,2'lik bir orana sahipken 2017 yılında bu oran %65,9'a yükselmiştir⁶. Araştırmamızda İnternet kullanan katılımcıların %31,7'sinin inceledikleri sayfalardaki ürün reklamları ile ilgilendiğini tespit ettik. Can ve diğ.'nin sağlık alanında 475 web sitesini inceledikleri çalışmalarında sayfaların %65,9'unun reklam içerdiğini, %29,1'inin de maddi destek ilişkisinin bulunduğunu belirlemişlerdir. Bu veriler güçlü bir ticari ilişkiye işaret etmektedir¹⁸.

Gülcü ve Bulut çalışmalarında İnternet'in sağlık ürünleri pazarlayanlar ile hastaları bir araya getiren sanal bir ortam olduğu bilgisine yer vermiştir¹⁷. Etik kaygı taşımayan kötü niyetli kişi ve kurumların denetimi son derece güç olan İnternet ortamında cerrahi hastalarının tedavilerini zora sokacak ürün satışı yapmaları olası görünmektedir.

Çizelge 5'te yer alan 8. madde hastaların ürün-hizmet kanallarına yönlendirilme potansiyelini göstermektedir. Hastaların araştırdığı sağlık konusu dışında sayfadaki ilgilerini çeken diğer içeriklerle ilgilenmesi bilindik bir bilgidir ve bu kullanıcı davranışından yaygın olarak e-ticareti arttırmak için faydalanılmaktadır. Örneğin obesite cerrahisi araştırması yapılan sayfada "şimdi tüm toksinlerinizden kolayca kurtulun" linkinin bulunması tesadüfi değildir. İnternet, e-ticaret ile önemli bir ticari potansiyel yaratmıştır. Yerinden alışveriş imkanı ile perakende satışlar içinde e-ticaretin payı artış eğilimindedir. Öte yandan; kullanıcıya ait bilgilerin güvenliği ve gizliliği, alışveriş ile ilgili yasal düzenlemeler ve bunun hukuki boyutu ile tüketicinin korunması İnternet'in önündeki temel sorunlardandır³. Bu konun nereye varabileceğinin çok çarpıcı bir örneğini Cengiz'in makalesinde görüyoruz. Cengiz, İnternet etiğini ele aldığı makalesinde, kumar bağımlılığından kurtulmak için sağlık sitelerinde yardım arayan kişilere kumar sitelerinden reklam iletilerinin gönderildiğini ortaya koyan çalışmalardan bahsetmektedir¹⁹. Benzer bir durum kanser

tanısı ile ameliyatı planlanan ve İnternet üzerinden tedavisine yardımcı olacak bilgiler arayan hastaların başına gelmemesi için hiçbir neden yoktur. Görkemli'nin çalışmasında yer verilen bir araştırma bulgusuna göre İnternet'ten edindikleri bilgiler nedeniyle katılımcıların %3'ü zarar gördüğünü ifade etmiştir⁴.

İnternet kullanan katılımcıların 1/3'ü ulaştıkları bilgileri güvenilir bulunduğunu belirtirken sadece %7,7'lik bir kısmı İnternet'ten edindikleri bilgilere kesinlikle güvenmemektedir. Çalışmamızdaki bu veriler, sağlık bilgisi içeren web sayfalarının %92,8'inin kanıta dayalı bilgileri hiç içermediği saptamasını yapan Can ve diğ.'nin çalışması¹⁸ ve hastaların çevrimiçi sağlık bilgilerinin doğruluğundan şüphe duymadığını bildiren Akerkar ve diğ.'nin çalışması¹⁵ ile birlikte değerlendirildiğinde hastalar için önemli bir risk göz önüne serilmektedir.

Çalışmamızda hastaların yarısına yakını aradıkları kaliteli İnternet bilgisine ulaşabildiğini bildirmiştir. Gülcü ve Bulut çalışmalarında sağlık bilgisi içeren 150 web sitesi incelenmiş ve büyük çoğunlukla sitelerin standart bilgilerden yoksun olduğu tespit edilmiştir¹⁷. Hastalar kolaylıkla ulaştığı sağlık içeriğinin standart bilgiler yönünden yeterli olup olmadığını değerlendirebilecek yeterliliğe sahip olmayabilir. Nitekim Akerkar ve arkadaşları da Hint toplumunda yaptığı araştırmada sağlık bilgisine ulaşmak için İnternet kullanan hastaların tamamının amaçları doğrultusunda bilgi bulabildiklerini, buna karşın sadece %7'sinin bu bilgiler ile ilgili kalite standartları olabileceğini bildiklerini saptamıştır. Bu çalışmaya göre İnternet'te yer alan sağlık bilgilerinin kalite standartları hakkındaki farkındalık çok düşüktür¹⁵.

İnternet kontrol edilemeyen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle yanlış, yanıltıcı ve tehlikeli bilgiler barındırır. Bu tür bilgiler insanların kafasını karıştırıp kendi kendilerine yanlış tanı koyup, tedavi uygulamalarına yol açabilir¹⁴. Araştırmamızda hastaların %41,3'ü İnternet'te çok fazla sonuca ulaşması nedeniyle aralarında seçim yapmakta zorlandığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların önemli bir bölümü kısmen ya da tamamen aradığı bilgiye ulaşamadığını bildirmiştir. Yukarıdaki veriler dikkate alındığında bu durumun bir nedeni çevrimiçi sağlık bilgisinin anlaşılabilirlik düzeyi olabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde cerrahi hastalarının bilgilendirilmesine yönelik İnternet kaynaklarının incelendiği bir çalışmada web sitelerinin ortalama bir Amerikalının eğitim seviyesi ile anlayabileceği düzeyde olmadığı saptanmıştır. Çalışmada, daha geniş hasta kitlesine ulaşmak için web içeriğinin uygun şekilde oluşturulması önerilmiştir²⁰. Öte yandan web sitelerinin oluşturulmasında hasta görüşlerini önemsemek de sonuç verebilir. Hopmans ve arkadaşlarının yaptıkları çalışma ele alınabilir. Bu çalışmada kanser tedavisinde hastaların bilgilendirilmesi için hazırlanan web sayfalarının geliştirilmesinde hasta ve yakınlarının görüşleri dikkate alınıyor. Sonuçta, daha çok benimsenip, anlaşılabilen ve hastaların katılımını kolaylaştıran bir eğitim kaynağı ortaya çıkıyor²¹. Çalışmamızda hastaların %58,7'sinin İnternet'ten araştırma yöntemlerini daha fazla bilmek istemeleri olumlu olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızda hastaların hekimi birincil ve en yararlı bilgi kaynağı olarak nitelediği saptanmıştır. Bununla birlikte hastalar hemşireden çeşitli düzeylerde bilgi edindiğini de bildirmiştir (Çizelge 2). Çalışma verilerine bağlı olarak hastaların, hemşirelerin yaptığı bilgilendirme ile ilgili önyargılı olduğu düşünülmektedir. Çizelge 5'te yer alan 16. madde bu görüşün bir göstergesi olabilir. Hastaların %76,9'u hemşirelerin sağlık alanında hazırladığı web sayfalarından yararlanmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu ifadeye

doğrudan hayır diyen hastaların oranı ise %4,8'dir. Dolgun ve Dönmez'in çalışmasına göre hastaların bilgi aldığı başlıca sağlık personeli hekim olmakla birlikte hekim-hemşire ikilisi en büyük paya (%42) sahiptir. Çalışma hemşirelerin bilgilendirmede daha fazla rol alması gerektiğini vurgulamıştır¹⁰.

İnternet sağlık bilgisine ulaşmada benzersiz avantajlar sunmakla birlikte çeşitli risklerde barındırır. Bu riskler nedeniyle zararın oluşmasında hastalarda sorumluluk sahibidir. İnternet ortamında yer alan her sağlık enformasyonunun her hastaya uyması gerekmez. Bunu bilmek hastanın sorumluluğudur⁸. Bireylerin İnternet'in olumlu ve olumsuz yönlerini, İnternet'ten yararlı bilgilere ulaşma yollarını bilmesi gerekir³. Çalışmamızda İnternet'i sağlık bilgisi edinme amaçlı kullandığı halde araştırma yapma yöntemlerini öğrenmek istemeyen hastaların oranı %26 olarak bulunmuştur. Hastaların çoğunluğu Yılmaz ve Yıldırım'ın önerileri paralelinde sorumluluk üstlenerek, tamamen ya da kısmen bu yöntemleri öğrenmek istemektedir. Öte yandan İnternet ile ilgili etik ihlaller ve bilişim suçlarının tespiti ve takibi oldukça zordur. Bu nedenle ihlal ve suçların önüne geçmek de güçtür³. Bu alanda yapılan yasal düzenlemelerin yanı sıra hasta/sağlıklı bireylerin İnternet üzerinden zarar görmemesi için İnternet/bilgi ve sağlık okur-yazarlık düzeylerinin mutlaka geliştirilmesi gerekir. Çevrimiçi sağlık bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliğini belirlemek hastanın kolayca üstesinden gelebileceği bir zorluk değildir.

Sonuç olarak, İnternet, insanların hastalıklar hakkında bilgi edinmede giderek daha fazla önemsedığı bir iletişim aracıdır. İnternet üzerinde sağlık alanında yer alan bilgi yığını ve kirliliği hızlı bir şekilde artmaya devam etmektedir. Hastaların ulaşabileceği çelişkili ve yanlış içeriğin yarattığı riskler bir yana, yararlı içeriğin yanlış kullanımı da telafisi zor olumsuz sonuçlar doğurabilir. Arama motorlarının yansırı ticari uygulamalar ve elektronik sosyal mecralarda gelen denetimsiz bilgiler hastaların yanlış kararlar almasına, tanı ve tedavinin gecikmesine neden olabilir. Tüm bu riskler, toplumun sağlık ve İnternet okuryazarlığını geliştirecek çalışmalar yapılmasını gerektirir.

İnternet kullanımı bir yönü ile hasta ve sağlık profesyoneli arasındaki ilişkiyi zayıflatacak bir etmen olarak düşünülürken diğer yönü ile İnternet'ten edindiği çoğu bilgiye inanıp, bu bilgilere göre sağlık profesyoneli ile tartışan ve kararlarını değiştirebilen bir hasta kitlesinin oluşturduğu riskte başka bir olumsuz etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık profesyonelleri, kendilerinden hizmet alan hastalar İnternet siteleri için öneri istediklerinde onlara güvenilir, uygun kaynaklara yönlendirebilecek bir portföy oluşturabilir. Bununla birlikte sağlık profesyonellerince önerilen sitelerde yer alan önerilerin hastalar için doğuracağı sonuçlar tartışma konusudur. Öte yandan sağlık profesyonelleri önerse de önerme de hastalar İnternet üzerinden araştırma yapmayı sürdürecekler. Bu durum çözülmesi gereken etik bir ikilem yaratmaktadır.

Cerrahi girişim planlanan hastaların tedavi ve bakımında etkin bir şekilde görev alan hemşirelerin temel görevlerinden biri hasta ve yakınlarının bilgi gereksinimlerini karşılamaktır. Bu bağlamda; cerrahi tedavi planlanan hastalara, hastaneye yatış ile başlayan, taburculuk sonrası evde bakım ile biten sürecin tüm aşamalarında gerekli ve yeterli bilgi; güncellik, anlaşılabilirlik ve materyal çeşitliliği ölçütleri dikkate alınarak, verilmelidir. Hemşire, İnternet teknolojilerinden yararlanarak cerrahi hastası ve yakınlarına bilgi aktaran profesyonel ekibin bir üyesi olmalıdır.

Kaynaklar

1. Alkan M, Güngör M, Evren G. İnternet Sektörü ve Türkiye İncelemeleri Raporu 2002. <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P206.pdf> (Erişim tarihi: 10 Ağustos 2017).
2. Koçak H. Kablosuz İletişim ve İnternet Teknolojilerindeki Yeniliklerin Toplumsal Yaşama Katkıları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2011; 15(3):37-48.
3. Yıldırım A. İnternetin Görünen Yüzü. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 2014; 16: 51-9.
4. Görkemli N. Sağlık İletişiminde İnternet Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *TOJDAC*. 2017; 7(1):122-38.
5. Moretti FA, Oliveira VE, Silva EMK. Access to health information on the internet: a public health issue? *Rev Assoc Med Bras*. 2012; 58(6):650-8.
6. TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2017 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 (Erişim tarihi: 10 Ağustos 2017).
7. Car J, Lang B, Colledge A, et al. Interventions for Enhancing Consumers' Online Health Literacy. *Cochrane Database Syst Rev*. 2011. doi: 10.1002/14651858.CD007092.pub2
8. Yılmaz E. Türkiye'de Hastaların internette tıbbi enformasyon arama davranışlarının doktor-hasta iletişimine etkileri. *İleti-ş-im*. 2013; 3:93-108.
9. Zülfiyar H. Hastaların İnternet Kullanımı ve Elektronik Ortamdaki Sağlık Bilgilerine Erişim Davranışları. *F.N. Hem. Derg.* 2014; 22(1):46-52.
10. Dolgun E, Candan Dönmez Y. Hastaların Ameliyat Öncesi Döneme Ait Bilgi Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *MÜSBED*. 2010; 3(3):10-5.
11. Yıldız T. Cerrahi Hasta Eğitiminde Kullanılan Güncel Yöntemler: Hastalık Merkezli Değil, Hasta Merkezli Eğitim. *MÜSBED*. 2015; 5(2):129-33.
12. Vargas CR, Koolen PGL, Chuang, DJ, et al. Online Patient Resources for Breast Reconstruction: An Analysis of Readability. *Plast Reconstr Surg*. 2014; 134(3):407-13.
13. SOCIALTOUCH Araştırması 2013 http://www.socialtouch.com.tr/-Turkiyede_İnternetin_saglik_amacli_kullanimi_eylul2013.pdf (Erişim tarihi: 10 Ağustos 2017).
14. Eryiğit Günler O. Bilgi toplumunda internetin önemi ve sağlık üzerindeki etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 2015; 17(29): 33-40.
15. Akerkar SM, Kanitkar M, Bichile LS. Use of the internet as a resource of health information by Patients: A clinical-based study in the indian population. *J Postgrad Med*. 2005; 51(2):116-8.
16. Pellise F, Sell P. Patient information and education with modern media: the Spine Society of Europe Patient Line. *Eur Spine J*. 2009; 18(3):395-401.
17. Gülcü N, Bulut S. Bel ağrısı konusuna yönelik internet sitelerinin içerik analizi. *AĞRI*. 2010; 22(2):68-72.
18. Can AB, Sönmez E, Özer F, ve diğ. Sağlık arama davranışı olarak internet kullanımını inceleyen bir araştırma. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*. 2014; 36:486-94.
19. Cengiz SA. İnternet Ve Etik: Örnek Uygulama Alanı Olarak Sağlık İletişimi. XII. "Türkiye'de İnternet" Konferansı. 2007; 292-305.
20. Hansberry DR, Agarwal N, Shah R, et al. Analysis of the readability of patient education materials from surgical subspecialties. *Laryngoscope*. 2014; 124:405-12.
21. Hopmans, W, Damman OC, Timmermans D, et al. Communicating cancer treatment information using the web: utilizing the patient's perspective in website development. *BMC Med Inform Decis Mak*. 2014; 14:116.